

NASSIM NICHOLAS TALEB (născut în 1960 la Amioun, Liban) este statistician, practician în matematici financiare și epistemolog al probabilităților. În prezent este profesor de inginerie a riscului la Institutul Politehnic al Universității din New York. Înainte, a lucrat la Bursa din New York și la cea de la Londra timp de douăzeci și unu de ani și s-a specializat în evaluarea riscurilor implicate de evenimentele rare și neprevăzute. În acest mediu a fost supranumit „disidentul de pe Wall Street”, iar experiența acumulată s-a concretizat în teoria Lebedei Negre, despre evenimentele care au loc în ciuda unei probabilități infime.

Scrisă în 2007, cea mai cunoscută dintre cărțile sale, *Lebăda Neagră. Impactul foarte puțin probabilului* (tradusă la Curtea Veche Publishing), a fost vândută, în ediția originală, în peste trei milioane de exemplare și a fost tradusă în treizeci și una de limbi. Totodată, se consideră că autorul a anticipat în paginile ei criza bancară și economică ce avea să survină în 2008 în Statele Unite.

De același autor, la Curtea Veche Publishing au mai apărut: *Antifragil, Patul lui Procust. Aforisme practice și filosofice* și *Când pielea ta e în joc*.

TALEB

Păcălit de hazard

Rolul ascuns al norocului
în viață și în economie

Traducere din engleză de
BOGDAN GHIURCO

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TALEB, NASSIM NICHOLAS

Păcălit de hazard : rolul ascuns al norocului în viață și în economie /

Nassim Nicholas Taleb ; trad. de Bogdan Ghiurco. – București :

Curtea Veche Publishing, 2019

ISBN 978-606-44-0410-7

I. Ghiurco, Bogdan (trad.)

159,9

ISBN epub: 978-606-44-0438-1

ISBN mobi: 978-606-44-0439-8

Carte publicată și în ediție digitală

Redactor: Răzvan Andrei

Corector: Elena Tătaru

Tehnoredactor: Irinel Niculae

CURTEA VECHÉ PUBLISHING

str. Aurel Vlaicu nr. 35, București, 020091

redacție: 0744 55 47 63

distribuție: 021 260 22 87, 021 222 25 36, 0744 36 97 21

fax: 021 223 16 88

redactie@curteaveche.ro

comenzi@curteaveche.ro

www.curteaveche.ro

NASSIM NICHOLAS TALEB

FOOLED BY RANDOMNESS

Copyright © 2004 by Nassim Nicholas Taleb

All rights reserved.

© CURTEA VECHÉ PUBLISHING, 2019

pentru prezenta versiune în limba română

Cuprins

Prefață	
Tratând cunoașterea cu neseriozitate	11
Mulțumiri	
pentru ediția a doua, revizuită.	26
Prolog	
Moschei în nori	33

Partea I

Avertismentul lui Solon

Înclinație, asimetrie, inducție

Capitolul 1	
Dacă ești așa bogat,	
de ce nu ești la fel de deștept.	48
Capitolul 2	
O metodă bizară de contabilitate	70
Capitolul 3	
O meditație matematică asupra istoriei.	97

Capitolul 4	
Hazard, absurd și intelectualul științific	132
Capitolul 5	
Supraviețuirea celui mai puțin apt – poate fi evoluția păcălită de hazard?	143
Capitolul 6	
Înclinație și asimetrie	167
Capitolul 7	
Problema inducției	192

Partea a II-a

Maimuțe la mașina de scris *Supraviețuirea și alte deviații*

Capitolul 8	
Prea mulți milionari în vecini	219
Capitolul 9	
Este mai ușor să cumperi și să vinzi decât să prăjești un ou	232
Capitolul 10	
Perdantul ia totul – despre neliniaritățile vieții	263
Capitolul 11	
Hazardul și mintea noastră: suntem orbi față de probabilitate	275

Partea a III-a

Ceară în urechi *Trăind cu hazardită*

Capitolul 12	
Ticuri de cartofor și pinguini într-o cutie.	332
Capitolul 13	
Carneide vine la Roma: despre probabilitate și scepticism.	342
Capitolul 14	
Bacchus îl părăsește pe Antoniu	356
Epilog	
Ți-a zis Solon că-i așa.	362
Post-scriptum	
Trei gânduri întârziate, sub duș.	364
Mulțumiri pentru prima ediție	377

O vizită la bibliotecă *Note și recomandări de lectură*

Note	383
Referințe.	415
Indice	429

Dacă ești așa bogat, de ce nu ești la fel de deștept

O ilustrare a efectului hazardului asupra ordinii sociale și a invidiei, cu ajutorul a două personaje cu atitudini opuse. Despre evenimentul rar ascuns. Cum, în viața modernă, lucrurile se pot schimba cu repeziciune, mai puțin, poate, în stomatologie.

Nero Tulip

Lovit de fulger

Nero Tulip a ajuns să fie obsedat de trading după ce a asistat la o scenă ciudată într-o zi de primăvară, pe când vizita Bursa Comercială din Chicago. Un Porsche roșu decapotabil, condus cu o viteză de câteva ori mai mare decât limita legală pentru oraș, a oprit brusc în fața intrării, cauciucurile sale scoțând niște sunete care semănau cu guițatul unor porci măcelăriți. Un bărbat de treizeci și ceva de ani, athletic, vizibil tulburat, cu fața roșie, a ieșit și a urcat în fugă scările de parcă l-ar fi fugărit un tigru. A lăsat mașina parcată în

dreptul alteia, cu motorul pornit, stârnind o fanfară furioasă de claxoane. După un minut lung, un tânăr plictisit, îmbrăcat cu o jachetă galbenă (galbenul este culoarea rezervată funcționarilor), a coborât treptele, vizibil netulburat de agitația din trafic. El a condus mașina în parcare subterană – cu indiferență, de parcă asta ar fi fost ocupația lui zilnică.

În ziua aceea, Nero Tulip a fost lovit de ceea ce francezii numesc un *coup de foudre*, o pasiune bruscă (și obsesivă), care te lovește ca fulgerul. „Asta e făcută pentru mine!” a țipat entuziast – nu a putut să nu compare existența unui trader cu celelalte alternative pe care viața i le oferea. Mediul academic îi invoca imaginea unui birou universitar tăcut, cu secretare necioplită; mediul de afaceri, imaginea unui birou liniștit, echipat cu gânditori înceți și semiînceți, care se exprimă în propoziții complete.

Sănătate mintală temporară

Spre deosebire de un *coup de foudre*, pasiunea declanșată de scena din Chicago nu l-a părăsit mai bine de un deceniu și jumătate după incident. Fiindcă Nero jură că nicio altă profesie legală din vremurile noastre nu poate fi mai puțin plictisitoare decât cea de trader. În plus, deși nu a practicat încă meseria de pirat pe mare, este convins că până și această ocupație ar avea momente mai plictisitoare decât cea de trader.

Nero ar putea fi cel mai bine descris drept o persoană care, aleatoriu (și brusc), alternează între manierele de comportament și adresare ale unui istoric bisericesc și intensitatea verbală exagerată a unui agent de tranzacții în boxă. Poate implica sute de milioane de dolari într-o tranzacție

fără să clipească sau să aibă vreo adiere de răzgândire și, totuși, să agonizeze între două aperitive din meniu, gândindu-se și răzgândindu-se și epuizându-i până și pe cei mai răbdători chelneri.

Nero este licențiat în literatură antică și în matematică la Cambridge. S-a înscris într-un program de doctorat în statistică la Universitatea din Chicago, dar, după ce a terminat cursurile prealabile, precum și cea mai mare parte a cercetărilor sale doctorale, a trecut la departamentul de filozofie. El a numit această schimbare „un moment de sănătate mintală temporară”, sporind consternarea conducătorului său de doctorat, care l-a avertizat în privința filozofilor și i-a prezis revenirea. Și-a finalizat lucrarea în domeniul filozofiei. Dar nu în stilul de filozofie european, de neînțeles, al lui Derrida (adică, *de neînțeles* pentru oricine din afara domeniului, cum sunt eu). Dimpotrivă: lucrarea sa a fost despre metodologia inferenței statistice cu aplicațiile sale în științele sociale. De fapt, teza lui nu se deosebea de o teză de statistică matematică – era doar un pic mai profundă (și de două ori mai lungă).

Se spune adesea că filozofia nu-l poate hrăni pe omul care o practică – dar nu din cauza asta a plecat Nero. A plecat pentru că filozofia nu-l poate distra pe omul care o practică. Mai întâi, ceea ce făcea a început să i se pară inutil; și-a amintit avertismentele conducătorului tezei sale de doctorat în statistică. Apoi, a început să-i semene a muncă. După ce a obosit să scrie articole despre unele detalii misterioase din articolele sale mai vechi, a renunțat la mediul academic. Dezbaterile academice îl plictiseau de moarte, mai ales când miza erau creditele (invizibile pentru neinițiați). Nero avea

nevoie de acțiune. Problema era, însă, că Nero alesese mediul academic în primul rând pentru a ucide ceea ce el detectase ca fiind plafonarea și supunerea blajină a existenței de angajat.

După ce a asistat la scena cu traderul fugărit de tigru, Nero și-a găsit un post de stagiar la Bursa Comercială din Chicago, o instituție imensă, în care traderii tranzacționează țipând și gesticulând frenetic. Acolo, a lucrat pentru un *localnic* prestigios (dar excentric), care l-a educat în stilul din Chicago. În schimb, Nero i-a rezolvat ecuațiile matematice. Energia din acel loc s-a dovedit motivantă pentru Nero. A promovat rapid la gradul de trader independent. Apoi, după ce a obosit să stea în picioare în mulțime și să-și deformeze corzile vocale, a decis să caute de lucru „la etaj”, adică să facă tranzacții din spatele biroului. S-a mutat în zona New York și s-a angajat la o firmă de investiții.

Nero s-a specializat în produse financiare cantitative, domeniu în care a avut repede un moment de glorie, a devenit faimos și solicitat. Mai multe firme de investiții din New York și Londra i-au oferit bonusuri garantate uriașe. Nero a petrecut doi ani făcând naveta între cele două orașe, asistând la „întâlniri” importante și purtând costume scumpe. Dar, în curând, Nero s-a retras; a fost din nou iute absorbit de anonim – traseul de vedetă de pe Wall Street nu i se potrivea. Pentru a rămâne un „trader fierbinte” e nevoie de unele ambiții organizaționale și de o foame de putere pe care el e mulțumit că nu le are. Se implicase doar de dragul distracției – iar ideea lui de distracție nu include munca administrativă și managerială. Are o predispoziție spre plictiseală în sala de ședințe și este incapabil să discute

cu oamenii de afaceri, mai ales cu cei de duzină. Nero este alergic la vocabularul de business, și nu doar din motive pur estetice. Formulărilor de genul „plan de joc“, „aspect esențial“, „cum să ajungem de aici acolo“, „noi îi oferim clientului nostru soluții“, „misiunea noastră“ și alte expresii similare care domină ședințele le lipsesc precizia și coloratura care i-ar plăcea. Dacă oamenii populează liniștea cu fraze chioare sau dacă astfel de întâlniri chiar au vreun merit, nu-și poate da seama; în orice caz, nu a vrut să mai ia parte la ele. Într-adevăr, viața socială extinsă a lui Nero nu include aproape niciun om de afaceri. Dar, spre deosebire de mine (eu pot deveni extrem de înjositor atunci când cineva mă enervează cu infatuarea sa lipsită de grație), Nero adoptă o atitudine de blândă rezervă în aceste circumstanțe.

Așa că Nero și-a schimbat cariera pentru un domeniu numit trading proprietar. Traderii funcționează ca entități independente, ca fonduri interne cu propria lor alocare de capital. Sunt lăsați în pace să acționeze după bunul-plac, cu condiția, desigur, ca rezultatele să-i satisfacă pe directorii executivi. Denumirea de proprietar provine de la faptul că ei tranzacționează propriul capital al companiei. La sfârșitul anului, primesc o cotă între 7 și 12% din profitul generat. Traderul-proprietar are toate avantajele unui angajat pe cont propriu și niciuna dintre obligațiile mundane ale administrării propriei afaceri. Poate lucra câte ore dorește, poate călători în voie și se poate implica în tot felul de activități personale. Este un paradis pentru un intelectual ca Nero, care disprețuiește munca brută și prețuiește valorile neprogramate ale meditației. A făcut slujba asta în ultimii zece ani, fiind angajat de două firme de trading.

Modus operandi

Câteva cuvinte despre metodele lui Nero. Este un trader conservator, după cum te-ai și aștepta într-un astfel de business. În trecut, a avut ani buni și ani mai puțini buni – dar, practic, n-a avut niciodată ani cu adevărat „răi“. De-a lungul acestor ani, și-a construit lent un culcuș stabil, grație unui venit care a variat între 300 000 și (la apogeu) chiar 2,5 milioane de dolari pe an. În medie, reușește să acumuleze 500 000 de mii de dolari pe an, după ce plătește toate taxele (dintr-un venit mediu de aproape 1 milion de dolari); suma asta merge direct în contul lui de economii. În 1993, a avut un an prost și a fost făcut să se simtă prost în cadrul companiei sale. Alți traderi s-au descurcat mult mai bine, așa că lui i s-a redus drastic capitalul pus la dispoziție și i s-a transmis că este neagreat în cadrul instituției. A plecat apoi pentru o slujbă identică, într-un spațiu de lucru proiectat identic, dar într-o firmă mult mai prietenoasă. În toamna lui 1994, traderii care concureau pentru premiul mării performanțe au explodat la unison pe parcursul prăbușirii pieței internaționale a obligațiunilor, rezultată în urma recesiunii aleatorii a Băncii Rezervei Federale a Statelor Unite. În prezent, au ieșit cu toții de pe piață și practică diferite slujbe neinteresante. Afacerea asta înregistrează o rată a mortalității ridicată.

De ce nu este Nero mai prosper? Din cauza stilului său de trading – sau poate din cauza personalității sale. Aversiunea lui față de risc este extremă. Obiectivul lui Nero nu este atât acela de a-și maximiza profiturile, cât cel de a evita să-i fie luată această mașină de divertisment, numită trading. Pentru

el, explozia ar însemna să se întoarcă la tărăgăneala din universitate sau la viața de non-trader. De fiecare dată când riscurile sale cresc, invocă imaginea holului liniștit al universității, diminețile lungi de la birou, în care revizuia o lucrare, ținut în priză de o cafea proastă. Nu, nu-și dorește să aibă de-a face cu solemna bibliotecă universitară, unde se plictisea de moarte. „Țintesc spre longevitate“, are obiceiul de-a spune.

Nero a asistat la decăderea multor traderi și nu vrea să ajungă într-o asemenea situație. În argou, decăderea are un înțeles exact; nu înseamnă doar să pierzi bani; înseamnă să pierzi mai mulți bani decât te-ai aștepta, până în punctul în care ești expulzat din afacere (este echivalentă cu pierderea licenței de către un doctor sau cu scoaterea din barou a unui avocat). Nero părăsește rapid o tranzacție după o pierdere predeterminată. El nu vinde niciodată „opțiuni goale“ (o strategie care l-ar expune unor pierderi posibile mari). Nu se pune niciodată în postura de a pierde mai mult de, să zicem, 1 milion de dolari – indiferent de probabilitatea unui astfel de eveniment. Această sumă a variat întotdeauna; ea depinde de profitul acumulat în anul respectiv. Această aversiune față de riscuri l-a împiedicat să câștige la fel de mulți bani precum ceilalți traderi de pe Wall Street, numiți adesea „Maestrii Universului“. Firmele pentru care a lucrat el au alocat, de regulă, mai mulți bani traderilor cu un stil diferit de al lui Nero, precum John, pe care îl vom cunoaște în curând.

Temperamentul lui Nero este de așa natură încât nu-l deranjează să rateze schimbările mărunte. „Îmi place să-mi asum micile pierderi“, spune el. „Doar că am nevoie

ca mutările câștigătoare să fie mari.“ În niciun caz nu vrea să se expună la acele evenimente rare, cum sunt panica și prăbușirile bruște, care îi elimină pe traderi într-o clipită. Dimpotrivă, vrea să profite de ele. Când oamenii îl întrebă de ce nu persistă în pierderi, răspunde invariabil că a fost educat de „cel mai fricos dintre toți“, traderul din Chicago, Stevo, de la care a învățat meserie. Nu este adevărat; adevăratul motiv îl reprezintă antrenamentul său în chestiunea probabilităților și scepticismul său înnăscut.

Mai există un motiv pentru care Nero nu este la fel de bogat precum alții aflați în poziții asemănătoare. Scepticismul nu-i îngăduie să investească nicio sumă din fondurile proprii, în afara obligațiunilor de trezorerie. Astfel, a ratat marea piață a taurilor¹³. Explicația pe care o dă el este că s-ar fi putut dovedi a fi, până la urmă, o piață a urșilor și o capcană. Nero nutrește o suspiciune profundă că piața bursieră este un soi de escrocherie a investițiilor și nu se poate hotărî să dețină un stoc de acțiuni. Diferența față de oamenii din jur, îmbogățiți de piața bursieră, a fost faptul că el era bogat în fluxuri de numerar, însă activele sale nu creșteau deloc odată cu cele deținute de restul lumii (obligațiunile sale de trezorerie abia dacă și-au schimbat valoarea). El se compară, prin contrast, cu una dintre acele companii de tip start-up din tehnologie, care au un masiv flux negativ de numerar, dar pentru care lumea a dezvoltat o anumită pasiune. Asta

¹³ Termenii *taur* și *urs* sunt folosiți pe piețele financiare pentru a descrie două tipuri de investitori, aflați la extreme: *taurii* sunt optimiștii, care investesc în susținerea unei acțiuni, mizând pe un profit așteptat din partea ei, în vreme ce *urșii* sunt pesimiști, considerând că o acțiune se va deprecia, neinvestind astfel în ea. (*N. trad.*)

le-a permis proprietarilor să se îmbogățească de pe urma valorii acțiunilor și să devină astfel dependenți de selecția aleatorie a câștigătorului de către piață. Diferența dintre el și amicii lui investitori este că nu a depins de piața taurilor și, în consecință, nu trebuie să se îngrijoreze deloc de o piață a urșilor. Venitul său net nu depinde de investirea propriilor economii – pentru a deveni bogat, nu-și dorește să depindă de investiții, ci de câștigurile în bani peșin. Nu-și asumă nici cel mai mic risc pentru propriile economii, pe care le investește în cele mai sigure modalități cu putință. Bonurile de trezorerie sunt sigure; ele sunt emise de guvernul Statelor Unite, iar guvernele pot da cu greu faliment, de vreme ce pot tipări liber bancnote pentru a-și plăti obligațiunile.

Fără etica muncii

Astăzi, la treizeci și nouă de ani, după paisprezece ani în afaceri, se consideră un om aranjat. Portofoliul său constă în câteva milioane de dolari, în obligațiuni de Trezorerie cu scadență medie, bani suficienți pentru a-i alunga toate grijile legate de viitor. Ce îi place cel mai mult la tradingul proprietar este că acesta solicită o cantitate considerabil mai redusă de timp decât alte profesii bine plătite; cu alte cuvinte, el este perfect compatibil cu etica muncii clasei sale sociale. Tradingul te obligă să gândești din greu; cei care nu-și dau toată silința își pierd concentrarea și energia intelectuală. În plus, sfârșesc pradă hazardului; etica muncii, consideră Nero, îi determină pe oameni să se concentreze asupra zgomotului, în dauna semnalului (vezi diferențele stabilite de noi în Tabelul P.1).

Tot acest timp liber îi permite să aibă o varietate de preocupări personale. De vreme ce Nero citește cu nesaț și petrece un timp considerabil la sala de forță și în muzee, nu poate avea orarul unui avocat sau al unui doctor. Nero și-a făcut timp să se întoarcă la catedra de statistică, unde își începuse studiile doctorale, și să-și finalizeze doctoratul în „știința mai grea” a statisticii, rescriindu-și teza în termeni mai concisi. În prezent, Nero predă, o dată pe an, pentru o jumătate de semestru, un seminar numit *Istoria gândirii probabilistice*, la catedra de matematică a Universității din New York, un curs de o mare originalitate, care atrage niște studenți excelenți. A economisit destui bani pentru a putea menține același stil de viață și în viitor și are ca plan de urgență să se pensioneze și să scrie eseuri populare cu conținut literar-științific, pe teme care se învârt în jurul probabilității și *indeterminismului* – dar asta numai dacă vreun eveniment viitor va duce la închiderea piețelor. Nero consideră că munca grea, conștientă de riscuri, și disciplina pot conduce, cu o mare probabilitate, la o existență confortabilă. Dincolo de asta, totul este hazard: fie prin asumarea de riscuri enorme (și inconștiente), fie printr-un noroc chior. Succesul mediu poate fi explicat prin aptitudini și forță de muncă. Succesul nebun este imputabil variației.

Întotdeauna există secrete

S-ar putea ca introspecția probabilistică a lui Nero să fi fost sprijinită de un eveniment dramatic din viața sa – unul pe care-l ține doar pentru el. Un observator atent ar putea